

عنوان نشست: راهکارهای دستیابی به اقتصاد مقاومتی از منظر قرآن و عترت

شناسنامه نشست	
واحد برگزار کننده نشست:	گروه پژوهشی مطالعات بنیادین قرآن
مسئول نشست:	دکتر حسام‌الدین خلعتبری (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)
تاریخ برگزاری نشست:	۱۳۹۴/۱۱/۱۸
اعضای هیأت علمی:	دکتر محمدجواد محقق‌نیا (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)؛ دکتر عادل پیغامی (عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (ع))
نمایندگان دستگاه‌های اجرایی مرتبط:	دکتر غلامرضا مصباحی‌مقدم (نماینده وقت مجلس شورای اسلامی و عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (ع))
مسئله محوری نشست:	راهکارهای قرآنی و عترتی دستیابی به اقتصاد مقاومتی
سازمان‌های هدف توصیه سیاستی:	مجلس شورای اسلامی، وزارت اقتصاد و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور

رهبر انقلاب بعد از اینکه سال‌ها مسئله شیخون فرهنگی را مطرح کردند، اکنون مهم‌ترین دغدغه‌شان روی مباحث اقتصادی است. اقتصاد ایران دچار مشکلات ساختاری است که شاید حدود هفتاد سال است که در ایران نهادینه شده است؛ اقتصادی که چشمش به خارج است، اقتصادی که در پی وارد کردن و مونتاژ است هیچ‌گاه موفق نخواهد بود. دشمنان نظام، جبهه خود را در بعد اقتصادی گسترش دادند.

البته اقتصاد جمهوری اسلامی ایران در طول سه دهه گذشته، رشد بسیاری داشته است. نگاه یک نگاه مثبت است، ضمن اینکه بخش‌های خالی لیوان را هم می‌بینیم. الآن شاهد هستیم، درآمد سرانه فعلی ما نسبت به دهه‌های گذشته سیزده برابر شده است. به بیان بانک جهانی، ما از حدود ده هزار دلار درآمد سرانه، به مبلغی بالغ بر سیزده هزار دلار رسیده‌ایم؛ منتها سیستم عامل اقتصادی کشور، توانایی رشد بیش از این را ندارد و باید آن را ارتقاء داد.

مفهوم مقاومت نزدیک به نیم قرن گذشته، وارد ادبیات سیاسی اجتماعی شیعه شد. اولین شخصی که این ادبیات را وارد اندیشه سیاسی اجتماعی شیعه کرد، امام موسی صدر بود. او در لبنان با راه‌اندازی امل، جریان «افواج المقاومة اللبنانية»، کلمه مقاومت را وارد کرد و بعد از آن شاهد بودیم که نیروی مقاومت، پایگاه مقاومت و امروز بحث هلال مقاومت و اقتصاد مقاومتی، مورد بحث قرار می‌گیرد؛ بنابراین مقاومت در اندیشه شیعی معاصر، مفاهیمی علاوه بر استحکام، آسیب‌ناپذیری و ثبات دارد.

صحبت از اقتصاد مقاومتی در قرآن به این معنا نیست که هر آنچه را ما درباره این مسئله صحبت کنیم، از منابع نقلی و روایی بخواهیم به‌دست بیاوریم، بلکه چه بسا بخش مهمی از مسئله در حوزه کارها و تلاش‌های عقلانی بشر سیر می‌کند.

بنابراین بحث از مقاوم‌سازی اقتصادی، بحثی عقلی است. البته همه حوزه‌های انسانی در قرآن، جایگاه بسیار اساسی دارند؛ و قرآن، آن بخش از سازه‌ها و پایه‌های اجتماعی را بیان کرده است که چه بسا اکنون به عقل بشر نمی‌رسد.

خداوند در آیه ۶۰ سوره انفال می‌فرماید: (وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ). خداوند در این آیه، امر می‌فرماید هر آنچه را در توان دارید، آماده کنید. برخی مفسرین نگاه نظامی به این آیه دارد، درحالی‌که می‌توان آن را به موارد دیگری همچون مسئله اقتصادی و فرهنگی تعمیم داد؛ بنابراین این آیه تأکید بر توان داخلی می‌کند. در آیه ۱۴۱ سوره نساء درباره امور اقتصادی، می‌فرماید: (وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا). هرگز خداوند برای کافرین سبیل یا سلطه‌ای را بر مؤمنین قرار نداده است. از این آیه می‌توان بحث استقلال اقتصادی را برداشت کرد. خداوند می‌خواهد مؤمنین در عرصه اقتصاد استقلال داشته باشند و راهی را برای کفار (علیه‌السلام) باز نگذارند. البته این استقلال به این معنا نیست که ارتباط اقتصادی خود را با جهان قطع کنیم، بلکه باید با تدابیر دقیقی همواره ارتباط اقتصادی را تداوم ببخشیم. ولی یادمان باشد، غرب در هر صورت، به دنبال این است که به انقلاب ضربه بزند. همان‌طوری که یهودیان و مشرکین عهد رسول‌الله همین مهم را در موارد بسیاری به‌ظهور رساندند.

قرآن به ما می‌گوید چگونه فرد مقاومی باشید، چگونه سازمان مقاوم بسازید و چگونه جامعه‌سازی مقاومی داشته باشید. متأسفانه تا به حال از قرآن استفاده بهینه نکردیم؛ بنابراین

جامعه با چالش‌های فراوانی مواجه شده است. خداوند در قرآن می‌فرماید نگاه قرآن به هر سازه حقی، شجره طیبه است.

جمله راهکارهای اقتصاد مقاومتی، تبیین ظرفیت‌های قرآن برای انسان است. ما باید ظرفیت‌های انسانی را بسیار مورد توجه قرار دهیم؛ استفاده از ظرفیت زمین و منافع طبیعی و نیز استفاده از آب به نحو صحیح، توجه به اقتصاد دانش‌بنیان و برنامه‌ریزی اقتصادی و صرفه‌جویی و غیره از این موارد است.

توضیح دقیق اهداف نشست، همراه با ذکر چالش‌ها و مشکلات پیش رو و خلاصه دیدگاه‌های مطرح در این باره

بر اساس آیات قرآن، داشتن اقتصاد مقاومتی (اقتصاد قوام‌بخش) لازمه جامعه اسلامی است. تا؛ اولاً؛ مردم جامعه را از دشمنان حفظ کند و اجازه ندهد تا جامعه در برابر دشمنان خوار شود؛ و ثانیاً؛ بتواند آسایش و آرامش و امنیت اقتصادی را برای مردم رقم زند. قرآن بر ضرورت اقتصاد مقاومتی به اشکال گوناگون تأکید کرده است در واقع اهمیت اقتصاد مقاومتی از آنجا ناشی می‌شود که هجمه دشمنان انقلاب اسلامی، برای متوقف کردن روند پیشرفت انقلاب در سال‌های اخیر بیش از هر زمان دیگری، بر عرصه اقتصاد تمرکز یافته است. آن‌ها می‌کوشند با فشار، اولاً؛ روند پیشرفت کشور را متوقف نمایند و ثانیاً؛ از طریق دشوار ساختن زندگی اقتصادی برای مردم اعتماد و دل‌بستگی ایشان را به نظام اسلامی کاهش دهند و نظام اسلامی را از درون به تضعیف و سقوط سوق دهند. روشن است تضعیف امنیت در هر بخشی به‌ویژه اقتصادی، حتماً هدف آنان را تأمین خواهد کرد. از این دیدگاه بحث در این مورد از منبع خطاناپذیر وحی ضرورت می‌یابد.

توصیه‌های سیاستی

توجه به ظرفیت انسانی که در شرایط فوق‌العاده، ده برابر حالت طبیعی است، توجه به آیه (إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ)، «این کلام یعنی ظرفیت انسان بیش از ده برابر است، این در حالی است که ما در شرایط عادی، کمتر از ده درصد از ظرفیت‌مان استفاده می‌کنیم و در شرایط فوق‌العاده می‌توانیم بیش از ده برابر ظرفیت‌مان استفاده کنیم. این غلبه،

زمانی رخ می‌دهد که کار به صورت جمعی انجام شود.

۱. استفاده صحیح از ظرفیت منابع طبیعی؛ مانند آب، ظرفیت زمین و منابع طبیعی و نیز

استفاده از آب به نحو صحیح؛

۲. توجه به اقتصاد دانش‌بنیان و برنامه‌ریزی اقتصادی و صرفه‌جویی که در جریان

حضرت یوسف به آن تصریح شده است؛

۳. اقتصاد مقاومتی در فرهنگ قرآنی، همان اقتصاد طیبه است. اگر اقتصاد ربوی تعطیل

نشود، اقتصاد خبیثه خواهد بود و چنین اقتصادی دوام نخواهد داشت. برنامه‌ریزی در

عرصه‌های مختلف اقتصادی با بهره‌گیری از قوانین طیب: (أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً

طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ)؛ «آیا ندیدی خدا چگونه مثل زده: سخنی

پاک که مانند درختی پاک است که ریشه‌اش استوار و شاخه‌اش در آسمان است؟»

اگر ما سازه‌ای ساختیم (به‌طور مثال نظام اقتصادی کنونی) که مقاوم نبود و با هر

تحریم و تهدیدی، دچار تزلزل شد، باید بدانیم که اجزاء و رکنی از طیبه بودن را

نداری؛ چرا که خداوند نظام شجره‌ای یا همان سازه را ثابت معرفی می‌کند؛ پس

قانون‌گذار محترم، بدان قانونی که وضع کردی، طیبه نیست. چه بسا طبق آیه بعد

ماجرا به خباثت کشیده شود. خیلی از خروجی‌های نظام سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی

و قانون‌گذاری نظام، مصداق خبیثه بودن است و این موضوع ثابت شد؛ زیرا قوام و

ثبوت نداشت. و دست‌خوش تحولات بنیادی شد.

بنابراین جدی گرفتن حلال و حرام اقتصادی، امری لازم است. نیز توجه و بذل هزینه

برای رخنه‌پوشی نظریات اقتصادی طرح‌شده در دوره‌های مختلف انقلاب، باید مورد

توجه قرار گیرد و مبنای اقتصاد باید قوانین الهی باشد؛ زیرا قرآن به مقاوم‌ترین راه‌ها

هدایت می‌کند؛ یعنی قرآن راه‌های مقاوم‌سازی را بهتر و بیشتر از نظریه‌پردازان جهان

ارائه می‌دهد. (إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ).

۴. توجه به اصل ایمان و عمل و رفتار ایمانی خداوند: در سوره مائده، آیه ۶۶ می‌فرماید:

(وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكْلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَ مِنْ تَحْتِ

أَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَ كَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءٌ مَا يَعْمَلُونَ)؛ «و اگر آنان به تورات و انجیل

و آنچه از جانب پروردگارشان به سویشان نازل شده است، عمل می‌کردند، قطعاً از بالای سرشان [برکات آسمانی] و از زیر پاهایشان [برکات زمینی] برخوردار می‌شدند. از میان آنان گروهی میانه‌رو هستند و بسیاری از ایشان بد رفتار می‌کنند.»

بنابراین طبق این آیات، جامعه‌ای که دچار تورم اقتصادی شده، ناشی از رفتار ما است که اگر رو به صلاح برویم، خداوند برکاتش را جاری می‌کند. حال این برکات هم جنبه مادی و هم جنبه معنوی دارد.

۵. آیه دیگری درباره اقتصاد، اظهار می‌فرماید: (وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَ اتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَ لَكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ)؛

۶. یعنی اگر ما در جامعه دچار نابسامانی شدیم، به خاطر نداشتن ایمان صحیح و ضعف در تقواست.

۷. توجه به اصل صرفه‌جویی. در قرآن می‌فرماید: «ان المبذرين كانوا اخوان الشياطين»

۸. رکن مقاومت‌سازی و ساخت‌های اجتماعی و تمدن در گروه تمسک به ثقلین است.

۹. استقلال اقتصادی به معنای قطع ارتباط با جهان نیست، بلکه از دیدگاه قرآن باید تدبیر دقیق در موضوع وجود داشته باشد.

۱۰. اتکا به روحیه جهادی در امور متعدد. این روحیه جهادی و دید معنوی به حیات است که باعث ایجاد کارهای بزرگ می‌شود.

۱۱. گفتمان‌سازی اقتصاد مقاومتی؛

۱۲. آسیب‌شناسی وضع موجود و آینده‌شناسی؛

۱۳. مستندسازی تجارب موفق به دست اصحاب هنر؛

۱۴. ایده‌پردازی و انتقال تجارب همگون؛

۱۵. خلق ابزارها، موقعیت و زمینه‌های منطقه‌ای بین‌المللی؛

حضور فعال و مؤثر در تعاملات جهانی؛

۱۶. رعایت تعالیم و احکام اسلامی از سوی دولت و آحاد مردم؛

۱۷. نداشتن چشم‌داشت به خارج و توجه به استعداد داخلی؛

۱۸. توجه به مفاهیم زیربنایی ایجاد اقتصاد مقاومتی مانند رزاقیت خداوند و عنصر برکت؛
۱۹. توجه به پیوندهای هم‌افزا در بین نهاده‌ها و عوامل در عرصه اقتصادی با ارتقاء هم‌افزایی سیاسی؛
۲۰. بهبود فضای کسب و کار با کاهش هزینه‌ها؛
۲۱. زدودن مقررات و بروکراسی غیرمولد؛
۲۲. پرهیز از هرگونه ایجاد تشدید اختلال در سیگنال‌های انگیزشی و قیمتی در بازار همسو با منافع اقتصاد؛
۲۳. تمرکز به ارزش‌ها و قیمت‌های نسبی و متغیرهای واقعی (نه اسمی) اقتصاد؛
۲۴. طراحی نهادی اقتصاد. تا اقتصاد کشور را در برابر شوک‌های اقتصادی منعطف و پویا نماید؛
۲۵. مدیریت ریسک در کلان کشور از طریق تنوع‌بخشی به فعالیت‌ها و توسعه مزیت‌ها؛
۲۶. تنظیم چهارچوب جامع و دقیق مفهومی اقتصاد مقاومتی؛ به گونه‌ای که قوای جامعه موظف باشند نسبت به اقدامات همسو یا مغایر با اقتصاد مقاومتی مورد تشویق یا تنبیه قرار گیرند؛
۲۷. توجیه جامعه نسبت به سرمایه‌گذاری وجوه نقد خود در محورهای مطلوب در مراکز اقتصادی مطمئن و رعایت انتظارات آنان؛
۲۸. بهره‌برداری کار (ضد اسراف)، اثربخش (ضد تبذیر) و بهینه‌سازی و بهره‌وری حداکثر از جمیع امکانات، محصولات، منابع و نهادهای انسانی و غیرانسانی مولد در فرایند تولید و مصرف؛
۲۹. سهم‌بری عادلانه نهادهای مولد تسهیم انگیزه‌بخش درآمدها در زنجیره تولید و مصرف؛
۳۰. برنامه‌ریزی مناسب و هدفمند برای کیفی شدن تولید داخلی و مبارزه با قاچاق از مجاری قانونی و غیر آن؛
۳۱. دیدبانی آینده‌شناسی روندهایی اقتصاد داخلی و جهانی و طراحی نهادی ابزارهای اقتصادی و غیراقتصادی لازم برای واکنش پدافندی سریع، هوشمند و بهنگام در برابر تحریم‌ها و فشارهای دشمنان.